

Kultur- og kirkedepartementets priser for barne- og ungdomslitteratur utgitt i 2003. Juryens begrunnelse ved juryleder Anne-Stefi Teigland

Leseopplevelser med langtidsvirkning

Et nytt og omfangsrikt bokår er lagt bak oss. Og vi er nå samlet for å sette søkelyset på noen av de flotteste leseopplevelsene 2003 hadde å by på. Årets jury har arbeidet målbevisst med denne oppgaven i året som har gått. Vi har lest oss gjennom 2003-bøkene – og jaktet på de som kan engasjere, inspirere, pirre nysgjerrigheten og kanskje endatil utfordre oss...

En viktig inspirasjon for oss i juryen har vært at vi gjennom denne prisutdelingen ikke bare får frem noen av de *ypperste* bøkene som lages for barn og ungdom hvert år, men at prisen også gir mulighet til å premiere i flere kategorier, noe som bidrar til å sette søkelyset på det *mangfoldet* av uttrykksformer som kjennetegner dagens barne- og ungdomslitteratur. Begge deler oppleves som viktig.

Mye av det som hvert år kommer ut, mener vi i juryen at vi kunne klart oss foruten. Og bokåret 2003 representerte på ingen måte noe unntak. Det kommer ut *mye*, i alle kategorier. Det er blitt nokså tidkrevende å blinke ut fulltreffere. Kan hende er det en ubehagelig sammenheng her mellom manglende leseglede hos dagens barn og unge – og – voksnes mulighet og vilje til å orientere seg i det som finnes på barnebokmarkedet. Sagt på en annen måte: Hvilke bøker finner dagens barnelesere frem til – og da tenker jeg både med og uten voksnes hjelp. Det snakkes en del om hvor viktig det er at barn og unge velger selv, men snakkes det egentlig nok om hva det er de får å velge i? Hva legger vi voksne frem som attraktive tilbud?

Å skape *lystlesere* handler om å tilby leseopplevelser som gir *mersmak*. Et slikt perspektiv åpner naturlig nok opp for en rekke individuelle varianter - som vi skal være lydhøre for – men vi skal også være klar over at noen mål er mer kortsiktige enn andre. Det finnes bøker vi leser (kanskje særlig når vi er barn) bare med det for øyet at vi skal gjennom dem. Slike leseopplevelser kan være viktige der og da – i det øyeblikket de finner sted, men de har ikke nødvendigvis så lang levetid. De bøkene vi husker, også etter at vi er blitt voksne, har den egenskapen at de evner å bite seg fast i oss. De skiller seg ut fordi de har noe å fortelle, noe vi tvinges til å tenke videre på etter at vi har lest ferdig. Slike bøker får oss til å søke mot nye litterære erfaringer og leseopplevelser. Og skal vi snakke om leseutvikling i et langtidsvirkende perspektiv, så er det her vi må gå inn.

Årets **litteraturpris** går til en bok som *garantert* har en slik langtidsvirkning, nemlig *Dustefjerten og den store sommerferien*.

Rune Belsvik har fått departementets pris for denne serien før. Også i 1994 ble han hedret, da med den fjerde Dustefjertboken, nemlig *Dustefjerten og den store marsipanfesten*. Siden den gang har det kommet ut to nye dustefjertbøker: *Dustefjerten og den store vårdagen* – og nå altså *Dustefjerten og den store sommerferien*.

Å bli hedret to ganger for samme serie sier noe om Dustefjertbøkernes sterke posisjon i norsk barnelitteratur. Belsvik har her skapt et fiksjonsunivers som minner oss om Tove Janssons Mummiverden og Milnes fortellinger om Ole Brumm. Med andre ord bøker som fremdeles

står her, lenge etter at de ble skrevet. Slik tror vi også det vil gå med Belsviks *Dustefjertverden*. Det lille, avgrensede landet med de rare figurene, den etter måten nokså stille handlingen og den helt spesielle stemningen har slått rot i vår bevissthet. Dette er bøker som er kommet for å bli. Historiene om livet ved bekken har noe allment ved seg, noe vi alle kan kjenne oss igjen i – og som vi opplever som viktig å få ta del i. Det er rett og slett stor litteratur for både store og små.

Det er dessuten godt gjort å overgå seg selv gang på gang, slik vi mener Belsvik gjør gjennom denne serien. Utgangspunktet for denne sjette boken er sommer. Innbyggerne strever med å planlegge og gjennomføre sommerens ferietur. Det er ikke lett. Flere av dem sliter med sitt. Bollefisen, som denne gangen har fått det ærefulle oppdraget å begynne fortellingen, lider for eksempel av depresjon og lengter til høsten hvor alt dette maser om glede og solskinn ikke er så påtrengende stort. Det er heller ikke lett å bestemme seg. Må man forresten dra på ferie? Hva er egentlig vitsen?

De ulike portretterte personlighetstypene som vi her møter, problematiserer tilværelsens eksistensielle spørsmål. Her er humor, boblende fortellerglede og innsikt i menneskesinnet. Den vesle flokken kommer seg på ferie, de drar riktignok ikke så langt, men alle gjør seg sine erfaringer, enten på egenhånd eller gjennom fellesskapet.

Belsvik etablerer en dialog mellom en barnlig og en voksen erfaringshorisont som er til berikelse for begge parter, både barneleseren og voksenleseren. Og etter vår mening fortjener *Dustefjerten og den store sommarferien* all den oppmerksomhet den kan få.

Oppmerksomhet skal også årets **bildebokpris** ha. Den går til **Gro Dahle** og **Svein Nyhus** for boken *Sinna mann*.

Juryen har latt seg fascinere over hva man kan få til når man arbeider innenfor strenge rammer. *Sinna mann* fremstår både som en kontroversiell bok og et bestillingsverk. Og det er faktisk en nokså spesiell kombinasjon. Fortellingen om den lille gutten Boj som vokser opp sammen med en forsiktig mamma og en pappa som slår, er et pedagogisk-psykologisk prosjekt. Intensjonene er klare nok. Målet er å vise hvor viktig det er å fortelle om hendelsene til noen. Først da er det mulig å få hjelp.

Dahle og Nyhus går tett på denne problematikken. I et mesterlig dramaturgisk samspill mellom tekst og bilder understreker de den og tydeliggjør den. Men innvevd i tydeligheten sprenger de også grenser. Først og fremst fordi temaet i seg selv er såpass spesielt – det er ikke mange som tør å gi seg i kast med en slik oppgave – men også fordi de velger å løse den på en original og nyskapende måte.

Det er en særegen estetikk her, både i tekst og bilder som bidrar til å gi tematikken kraft og vitalitet. Gro Dahle er en mester med språket. Hun leker med ord og rytmer og skaper en tett kobling mellom innhold og uttrykk. Svein Nyhus følger tett på, men sprenger også grenser gjennom sine komposisjoner, perspektivvalg og bruk av ulike teknikker. Resultatet er en utfordrende, sterk og estetisk bok – en bok som maner til ettertanke om et kontroversielt og ubehagelig tema.

Årets **fagbokpris** maner også til refleksjon, om enn over et annet tema og på en annen måte. Den går til **Jon Ewo** for boken *Vil den virkelige William være så snill å reise seg!* Dette er

boken om den berømte, men akk så mystifiserte William Shakespeare, han ingen egentlig helt vet hvem var, men som alle kjenner likevel gjennom det tekstmangfoldet som er etterlatt oss.

Ewo har valgt å ta utgangspunkt i mysteriet William Shakespeare – i stedet for å bestemme seg for ett perspektiv og derfra dikte opp en mulig fortelling om hvem denne berømte dikteren var. Det handler her altså ikke bare om William Shakespeare, men også om hvordan vi, fra vårt ståsted i dag, kan nærme oss hans liv og virke – hvor spennende det er å sette sammen informasjon og å ta i bruk fantasien, rett og slett tenke oss til hvordan det kan ha vært.

Boken er delt inn i tre deler. Den første, som er den mest omfattende, omhandler Williams liv fra fødsel til død, dvs. hvordan vi tror han har levd – til tross for all usikkerhet. Den andre delen gir oss en kort innføring i ulike teorier knyttet til forskning rundt mysteriet William Shakespeare. Og den tredje delen, som inneholder ”fakta - både seriøst og sært”, gir oss en minioversikt over innholdet i noen av de viktigste skuespillene, samt annen nyttig informasjon knyttet til emnet. Dessuten en liste over filmatiseringer av Shakespeares skuespill.

Alt sammen er presentert på en lystig og appetittvekkende måte. Juryen har latt seg begeistre av Ewos engasjement og fortellerglede. *Vil den virkelige William være så snill å reise seg!* fremstår som en lekende, morsom og inspirerende fagbok.

Årets prisvinnere har kjente og kjære navn. Unntaket er selvsagt **debutantprisen**. Den går til **Mary Bente Bringslid** for diktsamlingen *Dei blå revane*.

Både tematisk og formelt beveger Bringslid seg på kjent grunn, men hennes evne til å overraske gjennom tankevekkende og spenstige bilder, hennes lek med ord, rim og rytmer, gjør at denne boken fremstår som en liten perle.

Diktene er ryddet i fire seksjoner: ”Dagen kjem”, ”Troll i ord”, ”Dyr i skrift” og ”Lampedraum”. Inndelingen gir oss en pekepinn på hvilke temaer som berøres. Og hvilke stemninger vi skal igjennom. Stilen er lekende, lett og humørfyllt. Her er dikt som hyller øyeblikket og evnen til å suge til seg de inntrykk dagen måtte bringe, tøysedikt, dikt om dyr og dikt om nytelse og drømmer.

Fra det ukjente til det mer kjente. Årets **illustrasjonspris** går til **Finn Graff** for hans visualisering av Ole Bull i boken *Eventyret om Ole Bull* med tekst av Minken Fosheim.

Graff er en billedkunstner som holder sine ferdigheter på et svært høyt nivå. I *Eventyret om Ole Bull* har han laget variasjoner av samme utgangspunkt – dvs. samme portrett – og valgt podiet som gjennomgangstema. Komposisjonen er elegant og strukturert. Her er spenningsfylt samspill mellom vakre portretter, hus og landskap – og – bisarre, snåle, nærmest karikerte innslag. Intensiteten ligger i Graffs gjengivelse av øynene til Ole Bull – som ser like forbi oss. Blikket passerer så vidt og bidrar til å mystifisere mannen og kunstneren Ole Bull.

Administrasjon og jury for departementets priser er ny i år. Tidligere har det vært ulik praksis angående utdeling av oversetterpris. Noen år har det blitt delt ut en pris, andre år har det blitt delt ut to – både for oversettelse til bokmål og til nynorsk. Den nye juryen ønsker å gjennomføre én **oversetterpris**. Og i år går den til **Øystein Rosse** for de to første bindene i danske Lene Kaaberbøls fantastiske **Skammarserie**.

Bak på bøkene kan vi lese at dette er en serie som minner om *Harry Potter* og *Ringenes Herre*. Men det er en sannhet med store modifikasjoner. Her er ingen alver, orker eller tryllestaver. Forfatteren byr i stedet på middelaldersk stemning, drager, riddere og borger – med andre ord elementer kjent fra andre fortellinger. Men hos Kaaberbøl er det også Skammere – dvs. mennesker som har den egenskapen at de kan se inn i folks samvittighet og derigjennom få dem til å skamme seg. En nyttig, men også svært farlig egenskap. Mennesker som ikke eier skam, er, som vi vet, de farligste av alle.

Selv om utgangspunktet i Kaaberbøls fantasiunivers inneholder mange gjenkjennelige elementene, oppleves bøkene hennes som nye og forfriskende. Dette er sterkt handlingsorienterte bøker hvor heltene både har sterke og svake sider, og hvor de litterære figurene må tenke før de handler. Det går heller ikke alltid som planlagt. Øysten Rosses nynorske oversettelse kler denne serien. Språket er smidig og levende og fremhever den særegne stemningen som ligger i Kaaberbøls fantasiunivers.

Fantasiutfoldelse knytter seg også til årets **tegneseriepris**. Prisen går til **InkaLill** (eller Inga-Lill Røsberg som hun egentlig heter) for albumet *Fargenes Mester*, som er det første bindet i en planlagt serie om Miranda.

InkaLill hører til blant dem som har fått departementets pris før, blant annet for serien om Ridderne av Dor. I *Fargenes Mester* møter vi de to fantasifigurene Fabian og Fidel som må forsere tre prøvelser i jakten på en magisk stein. Norsk fortellertradisjonen kommer tydelig frem i historien som både er storslått, dramatisk og humoristisk. Uttrykket i dette første bindet er sjarmerende, og innholdsmessig fremheves nødvendigheten av å finne sin plass her i verden.

Det er ikke mange som lager tegneserier i Norge spesielt for barn og ungdom. Juryen håper derfor at denne prisen vil virke motiverende, både for InkaLill og denne seriens fortsettelse – og for utviklingen av nye serier og nye tegneserieskapere.

Årets jury hadde et sterkt ønske om å få dele ut en **spesialpris**. Vi ville hedre Tor Åge Bringsværd for hans Mimeserie. Og jeg har lyst til å takke ABM-utvikling fordi de gjorde det mulig.

Når årets jury har valgt å gi Tor Åge Bringsværd en **spesialpris** for denne serien, er det fordi vi mener den representerer noe av det beste vi har å by på av fortellekunst. Den består av i alt seks bøker: *Noa* (1997), *Medusa* (1998), *Beowulf* (1999), *Hanuman* (2000), *Golem* (2002) og til slutt nå altså *Buddha* – som er den siste boken i serien. Hver bok har fått sin egen illustratør, og de har alle bidratt – hver på sin måte – til å gjøre disse bøkene til seks helt spesielle leseopplevelser.

Gjennom serien forener Bringsværd myter og fortellertradisjoner – og skaper bevegelse mellom forskjellige kulturer og tankegods. Han inviterer oss inn i en mytisk verden og bruker sitt fortellertalent til å pirre vår nysgjerrighet, øke vår kunnskap og inspirere oss til videre ettertanke. Juryen håper denne prisen vil bidra til at flere får tilgang på Mimeserien – for til tross for dens unike kvaliteter er det dessverre fremdeles mange som ikke vet om at den fins.

Årets prisvinnere fremstår alle som store fortellere. Med unntak av debutanten har samtlige rørt oss før. Samlet representerer de noe av det beste vi har å by på. Gjennom sine

prestasjoner, både nye og gamle, viser de hvilket høyt nivå norsk barnelitteratur er på når den er på sitt beste.

Vi i juryen har tro på at det å få Kultur- og kirkedepartementets priser betyr en stor markering, både for dem som får den og for de som skal orientere seg i den årlige bokflommen. På vegne av juryen vil jeg benytte anledningen å gratulere samtlige prisvinnere. Takk for de leseopplevelsene dere har gitt oss i året som har gått.